

Vetkőztetik a menyasszonyt?

Jóry Judit prózáiróval beszélget Kurdy Fehér János

Ülünk egy sajátos házban a Gellért-hegyen, ami látszólag polgári, semmilyen etnikumhoz nem köthető, talán a Brit Királyságban van ilyen. Néhány régi ezüst, metszetek. Kevesebb a kortárs mű, mint amire emlékeztem, azok a lépcsőházban vannak. A szép holmik között konzumens tárgyak, a földön könyv- és jegyzetkupacok. A bejáratnál már van egy kis balkán, közép-kelet-európai rekvizitumokkal. Íróasztalt Judit nem használ, elég egy toalettszalka a hálósoba mélyén, rajta egy kis laptop.

Három regénye jelent meg eddig, amelyek igazi különlegességnek számítanak a kortárs magyar próza világában. *Vetkőztetik a menyasszonyt* – *Képek egy regényből*, Kalligram Kiadó, 2005, *Havazás Hóbandázs* – magánkiadás 2007, *Szerelem és gyászdal* – 66 epizód, Kalligram Kiadó, 2011. Három nyelvi és képi dzsungel, amelyből kirajzolódik egy nő valós és lehetséges élete, aki a 20. század második felében él Budapesten az úgynevezett keresztény középosztály tagjaként. Kevés számú, de értő és alapos kritikusi többek között a felsorolás, a szövegközöttség, a leírás, a mikrotörténetek mesterének nevezik Jóryt. Vannak, akik a személyes próza megújítójának, mások túl formabontónak, nehezen követhetőnek tartják műveit.

Judit szövegei valóban lenyűgözőek. Az olvasónak sokszor az az érzése támad, hogy egy filmforgatásra tévedt, és szembesülnie kell egy olyan, jobb híján Peter Greenaway-i világgal, amely teljes egészében Magyarországon játszódik, több évszázadban egyszerre, sőt párhuzamosan. Születés és halál, szerelem és gyűlölet, barátság és karrier, izzó valóság leírások és sok-sok művészet minden formában. Az is különlegessége ennek a prózai világnak, hogy szerzője akkor kezdett szépirodalommal foglalkozni, amikor más nyugdíjba megy, így a mondatokból sugárzó élettapasztalat olyan sűrűségével találkozunk, amely már-már a fikció és valóság akaratlan lajstromozását követeli az olvasótól.

Az olvasmányosságot a történetek, a történettörédek biztosítják. Egyik sztori követi a másikat, és mindegyik valamiképpen beleilleszkedik a következőbe, sőt a harmadikba és a tizedikbe is, tehát valós regénytérben jár az olvasó, aki nekivág ennek a látszólagos rövid, de sűrű útvesztőnek. Mintha valaki egyszerre folytatná és kötné össze Márai Sándor és Szentkuthy Miklós írásművészetét. Tudom, mindez elég bizarrul hangzik, de Jóry mondataiban, szövegegységeiben, felsorolásaiban, futamaiban, a megidézett történelmi eseményekben és személyekben ott munkál Márai naplófolyama, és ott van a *Prae* kozmikusjel-tivornyája is.

Mindezekből következőleg Jóry regényei olyan kortárs prózát tudnak, aminek nincs párja. Az örömhír az, hogy akár egy kerti nyugágyban is olvasható, de bőven lehet hozzá jegyzetelni, sőt kutatni, ha valaki épp kedvet érezne hozzá. Ha az utóbbit választjuk, nyakig fogunk merülni a képzőművészet, a film és az úgynevezett puha tudományok hullámaiba. De van kiút, sőt a főveny sima, csiklandós és perfekt járőfelületet biztosít.

– *Kevesen vannak, akik életük későbbi szakaszában döntenek úgy, hogy megpróbálkoznak a szépírással. Te is befutottál már egy pályát művészettörténészként, és sokáig csak így ismertek az olvasóid. Esszék, bemutatók, szövegek, katalógusok, verniszázások. Mikor és hogyan kezdődött el benned a szépirodalom írása iránti igény? És mi volt a környezeted, olvasóid reakciója a váltásodra?*

– Későn kezdődött az írás. A kilencvenes évek második felében egy festő barátunkról írtam egy katalógust. Akkor suhintott meg angyalszárnyként a szépírás hangulata, elmondhatatlan érzése. Barátságából írtam a könyvet egy olyan emberről, aki nagy művésze volt az életnek, sokszor fontosabbak voltak az éleltsztorijai, mint a művészete. Egyébként a házassági tanúnk volt, sok közös történettel, élménnyel. Én meg róttam a sorokat. A művész-sztorit a hatvanas évektől a kilencvenes évekig. Akkor éreztem először, hogy milyen érzés, ha nem a művészetről írok, hanem egy emberről, történetesen Veszely Ferencről. Már korábban esszészzerűen fogalmaztam a művészeti írásaimat, ezt sokan nagyon újszerűnek találták, és egyre többen kértek meg cikk, katalógus, tanulmány írására.

Sokan kérdezték, hogy miért nem írok prózát. Azt nem tudta senki, én sem gondoltam akkor rá, hogy Kormos István lehozott tőlem egy verset Párizsban, a *Magyar Műhelyben*, 1965 körül. Nem is láttam akkor a folyóiratot. Egy disszidált barátommal leveleztem, aki együtt lakott Kormossal, s így ő meglátta a levélben küldött versemet. Kormos aztán hazajött, találkozni akart velem. A régi Tulipánban beszéltek meg a randevút. Verset kért tőlem, a *Szerelmes ezüstkalandárium* című antológiába. Megírtam, mint a villám. A névsorban József Attila előtt volt a nevem. Ez a vers a magyar irodalom egyik legfurcsább, legkülönösebb történetű alkotása. Ugyanis barátom, „bátyám”, apám helyett, „apám”: Nagy László hibátlanra javítgatta. Maga sem vette észre, én sem, hogy hol a határ. Olyan, mintha az ő verse lenne.

De nem akartam író lenni, nem gondoltam a Parnasszusra. Szóval mondogatták, hogy írjak, de ez nem megy varázsütésre. Pontosabban csak varázsütésre megy, de nekem kell megtalálnom azt a pillanatot, nekem kell megéreznem ezt az „ütést”. A „szíven ütést”. A varázst. Azt hiszem, 1997-ben kezdtem írni: szíven ütött valami. Nem egy konkrét dolog. Hazajöttem elővettem egy füzetet vagy egy papírlapot, s leírtam apám temetését. Párhuzamosan írtam a szíven ütött és a művészeti szövegeket. Éppen egy katolikus teológus és festő katalógusán dolgoztam, *Heinrich von Kleist marionettbábui és marionettszínháza* címmel. Egy közös barátnőnket Marionnak hívták. S én csak a nyomda előtt egy pillanattal vettem észre, hogy marionett helyett konzekvensen a Marion szót használtam. Csak emiatt a kis művészeti könyv évszáma miatt tudom datálni az írásom kezdetét.

A házunkhoz közel, a kertészeti egyetemen találtam épp egy gépírónőt, mert az enyém megbetegedett. Elvittem a kézzel írt zavaros lapokat. Egy merész hasonlattal, mint Gulácsy Pauline Holseelje, különféle nagyságú, méretű, különböző tintákkal írt, olvasható, vagy alig felfejthető papirtengerből született a szöveg. Arra pontosan emlékszem, hogy a szőke, öntelt, már nem fiatal nő (Cssecsődiné), örülve a mellékesnek, boldogan írta „A Kleist a festő” vagy a „Lakoma” című fejezeteket, de a könyvemnél, a szíven ütött szövegeknél mindig kiakadt.

– *Még jól jönne az invokációhoz egy kis sztorikatalógus, mikor és mit csináltál eddig életeredben?*

– A valamikori Eötvös Loránd Tudományegyetem magyar nyelv és irodalom és művészettörténeti szakán végeztem 1969-ben. Közben egy év római tanulmányút, az építészet tanulmányozására.

Később 8–9 év kiképző analízis, ahol a pszichiáterek között én voltam az egyetlen civil. Voltam fiatalon szerkesztő a televízió képzőművészeti osztályán. Később tudo-

mányos munkatárs évekig az OMF-nél, s art director egy angol telivérékkel foglalkozó magyar–nyugatnémet vegyes vállalatnál.

A fiam növekedésével már komolyabb művészeti munkákat végeztem: megnyitók, katalógusok, könyvek írása. Újságíróként vagy öt-hat évig képzőművészeti és irodalmi cikkeket írtam. Ugyanezt csináltam interjúk formájában a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetségének. Voltam VIP-vendég Monsban, Brüsszel mellett: „Machinea eau, Souplesses hongroises”: megnyitás, rendezés, előkészítés, utána számtalan publikáció. Közben Women-díjat nyertem New Yorkban.

Kiállításokat szerveztem, rendeztem és nyitottam meg Rómában, Velencében, mindkét helyen háromszor. Rómához és egy kiállítás szervezéséhez kötődik egy nyelvi, képzőművészeti „szövegközöttségem”, ha használhatok ilyen szabadon egy irodalomelméleti terminust. Miközben a kiállítás ügyeit gombolyítottam, beugrott, hogy ismerek egy máltai lovagot: „sovrano militare Ordine di Malta”. Aki mellesleg gróf. Kolléganóm, aki a szervezésben segített, rábukott, hogy legyen ő a megnyitószemély. A gróf igent mondott, szerényen és pironkodva. Egyet kért, hogy helyesen legyen leírva a neve, s a titulusa ne patrónus legyen, hanem „Comitato donore”. A szóke nő, bár ezt minden lehetséges formában közölte velem a lovag, mégis helytelenül írta a nevét, majd ráadásul beírta a gróft a „Patroni”-k közé. A lovag exkuzáló levelet írt Rómába, amelyet nekünk is elküldött Budapestre. Így lettem én Caravaggióhoz hasonlóan a Máltai Lovagrend kedvelt „üldözöttje”. Aztán megbocsájtottak. Ez azért is érdekes, mert a Máltai Lovagrend ma is egy archaikus és alig érthető nyelvezetet használ, ami igen inspiráló egyébként.

Magyarországon a gödöllői kastélyban, a Mezőgazdasági Múzeumban, a Várban, az OMVH-ban, Szentendrén, a Művészet Malomban, Kecskeméten a Cifrapalotában, s más városokban, a XII. kerületi Barabás-villában kuratóriumi tag vagyok, és számos kiállítás gondozásában és megnyitásában vagyok érdekelt. Egy érdekes megnyitószövegem a *Ferenczy-díjazottak* című albumban jelent meg. A cikkeim közé alkalmanként az irodalmat is becsempésztem. József Attila-, vagy Nagy László-évfordulóra saját tulajdonú eredeti imprimatúrákat adtam le.

Szépirodalmi munkáim elő- és utóéletét, „piárját” magam intéztem. Mindhárom borítót lányom, Farkas Anna tervezte. Bemutatók és beszélgetések voltak több helyen. A *Vetkőztetik a menyasszonyt* a PIM mutatta be Csorba Csilla főigazgatónő, Mészáros Sándor szerkesztő részvételével. Majd beszélgetések voltak a Kiscelli Múzeumban, a Filmesházban, a komáromi könyvtárban és egyéb helyeken. Így Kecskés Ágnes, Keserü Katalin, Gödrös Frigyes, Györfly Miklós, Tamás Amarillis is bevonódtak. A *Havazás – Hóbandázst* a Barabás-villában mutatták be. Balázs Attila igazgató és Orosz István beszélgettek a műről. A könyvben található belső fotók miatt, amit Sergio Monaco csinált, Rómában, a Palazzo Torloniában és Velencében is megfordult a kis művészkönyv. A harmadik megjelenés előtt a Barabás-villában volt egy beszélgetés Pályi Andrással, a mostani könyv szerkesztőjével, ahol mind a három regény terítékre került.

– Említetted, hogy a gépirónőd kiakadt a szépirodalmi szövegeiden. Talán úgy gondolta, hogy egy budai úrinőnek nem kéne ilyeneket írnia?

– Igen, ez is, de talán még ez sem, mert néha hihetetlen szerkőban mentem át ide a szomszédba – ez tán még jobban megzavarta őt. Egy szemléletes idézet: „Hajnal felé a férj, az apa, kis ágdarabbal kavargatta a zománcdedényt – vizsgálva, minden kipotyogott-e az asszonyból. Nem lehetett tudni, hogy eljutottak-e az orvoshoz a behavazott utakon.” (*Vetkőztetik a menyasszonyt*, 50. old.) „A Lepedő”, „A kisírt szem” részek felzaklatták. Emelte a tarifát. Lassan a „Mennyei Jeruzsálemhez” érkezünk, de avval párhuzamosan gépelte, pontosabban írta komputerbe a „Vérzések és egyéb testnedvek” című részt. Ez kiütötte. Újra megemelte a

tarifát, majd egyre nagyobb sorközökkel gépelt. Addig mentem a két ellentétes karakterű szöveggel, míg kezdtem érezni megvetését a vallásos és a verista szövegek miatt.

– *Miként élted és éled meg a különbséget íróként a tárgyyszerű művészeti szövegek és a szépirodalom között?*

– Az írás egy nagyon különös dolog. Komoly munka. De öröm is. Olyan, mint egy afrodisziákum vagy egy nem káros narkotikum. A különbséget a művészeti írás és a szépírás között régóta érzem. Az előbbi is izgalmas, de sokszor rutinszerű, könyökből megy. A szépírás zavarba ejtő, sokszor gyomorszorító, de euforikus állapotba juttat. Néha varázslatos. Szorongást old, néha kelt, de inkább old. Számomra nem fontos a pontos definíció, hogy mi a szépírás. A fiacskám még nem volt tizenöt, amikor ez a párhuzamos menet zajlott. Én az ágyban vagy a kertben írtam. Gyakran bejött a hálószobába, rám nézett, és azt mondta: Mama, most ugye a könyvedet írod? Láta az arcomon, azt a sajátos, megnevezhetetlen kifejezést. Nem mondanám, hogy egyenesen Boldog Ludovica Alberoni, vagy Bernini Szent Terézének bódulatát, élvezetét sugárzó arckifejezésével volt ekvivalens az arcom, de valami effélet tükrözött.

– *Miként kerültek kiadásra a regényeid, és mi lett a sorsuk?*

– Mint mondtam, az első a *Vetkőztetik a menyasszonyt* (eredetileg: *Ágyban, tükörben* címmel), csak úgy elkezdődött. Persze nem zárok ki valamilyen tudattalan tényezőt, amiről nem tudok. Például, hogy esetleg a kezdés közel állt apám halálának az időpontjához. Csak harminc évvel később. De nem tudom a dátumot, csak azt, hogy már meleg volt. Több mint négy évig írtam. Az első három rész folyóiratban 2002-ben jelent meg. Hizsnyai Zoltán szerkesztésében. Senki nem olvasta el időben. Esterházy Péternek is küldtem egy nagyobb egységet. Egy-két képeslapon biztatott. Biztosan megvan a dátum pontosan. Amikor kész lettem, elküldtem a Magvetőnek. Azt mondták, hogy ne gondoljam magam írónak, és nem fog soha megjelenni a szövegem. Mondtam, hogy de, én akarom. Legalább visszaadták a kinyomtatott szövegalmot. Hatszor, hétszer nyomtattam ki. Maga a könyv 2005-ben jelent meg, Mészáros Sándor gondozásában. A *Havazás – Hóbandázs* megtetszett Csehy Zoltán klasszika-filológusnak, és még a könyv megjelenése előtt kijött a *Kalligram* folyóiratban, majd egy szép kis művészkönyv lett belőle. Szívemhez nagyon közel áll.

A *Szerelem és gyászdal*, 66 epizód című könyvemet Pályi András szerkesztette. Ezt is azonnal írni kezdtem, mikor készen lett a *Hóbandázs*. És így vagyok most is. Egy éve meghalt az édesanyám. Nem sokkal a halála után elkezdtem írni róla *Mort saeson* munkacímmel. Azóta, meg korábban is, mindenben írás-alapanyagot kerestem. Ment a tévében a *Veszedelemes viszonyok*, azonnal visszaírtam irodalommal, már ha ez nem tűnik túl nagyképűnek. Ha megfogott valami, megírtam. Ha untam egy helyzetet, kerestem valami használhatót. Egy tikkadt vacsora után, egy orvosnő szobájában szettek felsorolását találtam. Megírtam. A *Havazás – Hóbandázs* szövegébe betettem egy-egy Nagy László sort. A *Havon delelő szívárvány* című művéből. Azt hitték, Esterházyt rakosgatom, pedig az a költője volt. E. P.-től a „só” és „petrezselyem” maradt meg a „lavór”. S az izgalom, hogy Weöres sora besimul-e az erotikus szövegrészembe, vagy kiveti azt.

– *Általában alig vesszük figyelembe, hogy ki egy könyvnek a szerkesztője. Te másként vagy ezzel, hiszen mindig elmondod, hogy ki volt a szerkesztő, másrészt elmondásod szerint hadilábon állsz a szerkesztéssel. Hogy van ez?*

– A szerkesztés inkább egyfajta javítás volt. Talán udvariasságból említettem meg őket. Hizsnyai egy-két szót akart javítani. Pályi inkább baráti és grammatikai tanácsokat adott. Csehy semmit. A menyasszonynál kihúzták a filmbetéteket. Volt benne vagy tizenkettő.

Akkor azt mondtam, ne jelenjen meg. Feltehetően rájöttek, hogy a szöveg szerkeszthetetlen, aztán arra is, hogy én is szerkeszthetetlen vagyok. Feladták.

– *A könyveidben sok eltérő mikro-szövegvilágot lehet felfedezni, amelyeknek más-más a szóhasználata. Milyen kapcsolatban vagy más, például kritikai, tudományos vagy szépirodalmi szövegekkel?*

– Valamilyen sajátos kapcsolat bizonyára van közöttük. Egyik szöveg ingerli vagy inspirálja a másikat. A text maga hatással van rám. Érdekel a nyelv. A magyar nyelv egy csoda, de az idegen szavak szériáját is szeretem, szinonimaként értelmezem őket. Kíváncsivá tesz a rétegnyelv, az argó, a szleng. Szeretem az iparosok nyelvét vagy a benzinkutasokét, a lovászokét. Felderít. A non'art szöveg sokszor jó. A buta szóhasználat felbosszant. A latin szavak, az orvosi kifejezések fontosak. Most az 1945 előtti társasági szlenget keresgélem, amely német, francia és jiddis szavakból kontaminálódik. Persze a képzőművészettel kapcsolatos írások bekerülnek a szövegtestbe, szövegtörzshez. De ilyen tekintetben a szépirodalom izgat legjobban. A szövegközöttség. A szélséperre, szélcsiszolta égbolttal. Vagy a „...gombotska, bimbotska...” (Weöres), vagy fordítva. Egy megcsillanó ablak, vagy egy ház poros padlása, könyvekkel és kofferekkel. Ezt egy kastélyrészebe (Palazzo Torlonia) tettem, ahol sok időt töltöttem. Gyerekkoromtól – különös dolgok miatt –, mint egyedül hagyott egyke, klasszikusokat olvastam, fejből tudom, hogy hol van a polcon egy gyanús citátum. Most egy könyvbemutatón a híres irodalomtörténész megdicsérte az író, hogy nincs a könyvében idegen szöveg. Meglepődtem, mert én élvezetesnek találom a beemelt vagy átvett, áttemelt vagy inceszt szöveget. Lehet, hogy rosszul csinálom? De inspirál egy barátom textje, verse, szövegkezdeménye, levele, mélje, élő szövege, vicce, szlengje, kötőszóként használt szavak rendje, a nép vagy egy túlképzett nyelve.

– *A Jóry-szöveget olvasva kitűnik, hogy írójuk bensőséges viszonyban van az embert körbeölelő, néha elnyelő tárgyi univerzummal: mindenféle tárgyak és dolgok, épületdarabok, szobabelsők, ruhafoszlányok kavarnak a mondataidban. Milyen hatással van szövegeidre a képzőművészet?*

– A képzőművészet, mint szerkesztői elv, mint egyfajta koreográfia nem hiszem, hogy hatással van rám. Nem nagyon szerkesztek. Persze megint a tudattalan, hátha mégis. Az persze más, hogy beugrik egy kép, egy részlet, egy szín. Az írás egy építmény. Ennyiben hasonlatos egy könyv és egy katedrális. Az alap (közös tudás, keresztény kultúrkör, műveltség), aztán tégláról téglára, méterről, méterre. Írás betűről betűre. Betűkatonák, kriptogén jelek sorjáznak. S ha nem az európai kultúrkör, akkor utána olvasás, szöveglopás, szövegeltulajdonítás. A *Hóbandázsban* a szerájok világa. Keresés, olvasás vakulásig.

– *Alapkutatásokat végzel tárgyügyekben?*

– Alapkutatás? Mindig kutatok. Volt például az erdélyi főúri viselet, most pedig, amikor a szüleimről írok „polgári” prózát, mivel a hirosimai atomtámadás délelőttjén születtem, megkerestem a repülő nevét, Hirohitó császár kapitulációját, tbc-mibenlétét, Enola gay-t stb., '45 előtti tollakat, cigarettákat keresek. A *Havazásnál* a szerájok világa egy egész könyvespolcsort felemésztett. A *menyasszonynál* Debrecen térképe, minden mozi neve, az Invalidusok épületének története, budapesti beedekker vagy guida, mindent tudni kellett pontosan. Az *Ulysses*t az Adrián írta, a mester, s minden boltnak utánanézett.

– *Nagyon sok mindenkit ismertél a 60-as, 70-es, 80-as, 90-es években. Csak néhány hívó név: Jancsó Miklós, Bódy Gábor, Vető János, Erdély Miklós. Mind csupa ikonikus figura. Egyik szövegbe bekerült Udo Kierrel megélt sztorid is. Kik voltak azok, akik valóban megkerülhetetlenek lettek számodra, és így írásaidban is visszatérnek?*

– Kétszer-háromszor annyit ismertem, mint amennyit említesz. Inkább a tanítványakkal és a baráti körökkel voltam közelebbi ismeretségben. A hetvenes évek érdekes volt. De nem tudtam igazán kijönni a „babaszobából”. Ibsenre gondolok, akkor annyi időm voltam, hogy belefér: az általad említett kert kapuja mindig nyitva volt, és többen délelőtt spontán befutottak. Amikor a teámat ittam az ágyban, bejöttek, beültek az ágy végére, a hátuk mögé tettek egy párnát, és beszélgettünk. De aztán később enni, pisilni, ad absurdum zuhanyozni akartak, egyfajta hadtáppont voltam a kései ébredésük meg a délutáni randijaik közt. Meg acetonnal fotóztunk, s majdnem felrobbant a nappali. Ez már sok volt nekem. „Polgári” lelkületem több magányra vágyott. Szalonnak nevezték a fiúk a lakást. Ám egy idő után már nem vágyik az ember arra, hogy becsődüljenek.

Most a legfurcsább a ház. Tiszta Hollywood, se házszám, se név, se csengő, de azért bebeszik valaki. Ráadásul nem jártam koncertekre, színházba, Káli-medencébe, Kaposvárra, nagyon öntörvényesen szelektáltam. Egy kapcsolat úgyis megmarad, ha kell.

Rám sok minden hatással volt. De talán legjobban a saját életem meg a hozzám közel-állók. Nehezen tudnék kiemelni valakit, valamit. Persze sorolhatnám a klasszikusokat, sokan vannak. Maiakat is. Művészekből is nehezen tudnék kiemelni, ciklikusan bírom őket. Azt hiszem, kicsit egyedül vagyok, s voltam mindig. Feljebbvalóm a „Jóisten”, vagy a gyerekeim, a fiam, a lányaim, a férjem. Szüleim, s az ő szüleik, talán ők a feljebbvalóim. Mestereim is ők. Ez így hülyén hat. Kábulat kerülget egy-egy írástól. Most fedeztem fel igazán Hrabalt. Danilo Kis egy-egy szövege, Hrabal makulatúra-könyveivel együtt totális élvezet. Persze sorolhatnám a kedvenceket, Camus, Woolf, de hogy Aranyánál maradjunk, Szondi két apródja: két gyöngypár. Ma sem írnak ilyet. Elillanó szövegek. Lányomnak cse-csemőként József Attila *Betlehemét* olvastam, vagy hogy milyen Mantegna *Krisztusa*. Vagy az ikonikus képeslap, a Fényes száj. Egy feltehetően fekete nő szájából kicsorgó fagyöngy. Egy jó jazz, egy jó filmrészlet. Egy jó nevetés. Egy Ikonosztáz. Tárgyak, momentumok, mint égen a csillag. Persze vannak érdekes életszakaszok, jönnek, elmúlnak.

– *Sok mindenki a saját nevéén szerepel a könyveidben, amitől a prózád néha naplószerűnek tűnik. Elég beemelni egy valós nevet, és a szöveg kicsit mássá válik tőle, mintha visszazuhanánk az olvasás idejéből a cselekmény történéseinek idejébe. Fontos neked a kidolgozott történet?*

– Most jutott eszembe hosszú idő után, hogy sok vizsgafilmben szerepeltem. S modellje voltam a vizsgázó fotósoknak és operatőrjelölteknek. Most is emlékszem egy fotómra, a „gegen-licht”-et gyakorolta az arcomon egy korán meghalt operatőr. Néhányan megmaradnak. Sokan kiesnek a repertóriumból. Kapcsolatok megszakadnak. Persze, aki számomra fontos, azért harcolok: van, akivel tízévente találkozunk, ötévenként beszélünk. Mostani viszonyok között elkezdődik egy sűrű e-mail-váltás, eltelik öt-hat hónap, s újra jön egy messaggio. Egy íróval csak posta. Én telefon, ő képeslap. Ha érkezik egy ilyen lap, boldog vagyok. Vissza kellene szokni a levelezésre. S a megszámlálhatatlan hatás. Egy-egy pap, tanár, Nagy László (emlékszem, hogy a harmadik és negyedik ujj között tartotta a cigarettáját), egy-egy olasz barát, Sergio Monaco (emlékszem a gesztusaira, bár ez, talán német édesanyja miatt, elég visszafogott volt), egy-egy szerelem. Évekig egyetem, szeretett csoporttársakkal. Aztán család, gyerekek, sokáig filmek.

Rövid ideig nonkonform művészek, meglepő újításokkal, örületekkel. Fiatalabb kis és nagy titánok. Fotózások, utazások, lovak. Úgy látszott, hogy tanulok tőlük, majd kiderült, hogy ők tanultak tőlem. Iratrakodás közben kezembe került egy régi, ceruzával írt feljegyzés. Feltehetően a szövegkörnyezetből, s az emlékek miatt kitalálható. E. P. gondolatai. Meg emlékszem, mindenki odament, de én akkor hoztam ki a kétéves fiamat a kórházból, Keserű Katinka meg vitte a fiát karon. Éppen nálam volt. Elnézést, ha pontatlan az idézetem. *„Kosztolányi Dezső ma nem mester (mert mester ma nincs), nem példa (mert Babits a példa)*

és nem a legnagyobb (mert Móricz a legnagyobb) – akkor hát micsoda? – kérdezte E. P., s azt a választ (találta?) rá: a bátyánk.”

Analitikusom is mesterem lehetne, de a legmelegebb szívű barátom Linczényi Adorján volt. Nagy László is lehetne mester, de egy báty és apa kontaminációja volt. Professzoraim? Vicc, de tanult kollégák. Mestereim kevesen vannak és halottak. Halott mestereim, a klasszikusok, olyanok, mint alkalmi szeretők. Sokan vannak, túl sokan. Bőség zavara. Állandó belső harc. Polgár vagy művész? Genderproblémák véresen. Apai nevelésem, maszkulin tulajdonságokkal, nehezen visel egy melegszívű, de feudális mentalitású férjet. Dolgozni szeretnék, de nem merem egyedül hagyni a gyerekeimet. S amikor újra dolgozni kezdtem, jött a harmadik gyerek, későn. Szakmai karrier elmaradóban. Vagy el sem tudott kezdődni. Aztán megint munka, sok nő, majd erdélyi művészek, sok fiú. Az egykori erdélyiek elevenebbek voltak.

Alexandriai könyvtár, milliónyi könyv, több száz fim, több ezer műtárgy. Hogyan válasszunk? Így jobb a magány, az egyedüllét. Persze sorolhatnék művészeket, de megbántanék valakit. Egy dolog furcsa, hogy nem szeretek idegenekkel lenni, ezért lassan leveszem a falról a hozzám közel álló, és kevésbé szeretett művészek képeit, s a gyerekeimét teszem fel. Akiról éppen írok, az nagyon érdekel. S ha kiállítás nézek, elég bepillantanom a helyiségbe, rögtön látom a jót. Egy blikkre kiszúrom. Ha írnom kell róla, alaposan megnézem, de még nagyítóval is fényképen. Büszke vagyok arra, hogy csak én vettem észre egyes dolgokat. Például egy katonatakarón leltári számként értelmezett szám valójában egy asszony halálának az évszáma, vagy másutt monogram, egy születési évszám. Egy hatalmas munka hátoldalán egy monogram és zászló. Nem nézte meg korábban senki.

– Van valamilyen munkamódszered, ami szerint dolgozol? Ezt azért is kérdezem, mert egyszer nevetve megmutattad a dolgozódát, ami nemes egyszerűséggel egy laptop a hálósobai sminkes asztalodra állítva, mintegy az álom és az ébrenlét territóriumának őrbódéja.

– A sminkasztal tökéletes, eltaláltad. Egy szép parasztkorok fésülködőasztal. Írás közben szólhat a tévé, jöhetnek-mehetnek, semmi nem zavar. Ez a módszer nem a nagyokéval rokon. Nincs rigorózus beosztásom. Későn kelek. Éjszakázom. Sokszor az írással foglalkozom gondolatban is. Fejben is kitalálok részeket. Nem használok asztalt, ott a koralljaim vannak, meg a karkötőim és az art deco brossaim. Az internetezésnél asztalhoz ülök, mert ott van a nagy gép. Egy nőnek nehezebb, mert vannak otthoni penzumai. Persze, ha nagyon izgat valami, reggeli előtt kinyitom a gépet. Amúgy korábban többet dolgoztam. Mostanában kora délután írok, most éppen reggeltől. Nem zavar a tévéhang, a jövés-ménés, a telefon, vagy ha szólnak hozzám. Írok rendületlenül. Éjszaka vagy hajnalban, ha felébredek, már beugrik egy kifejezés, egy szó. Előfordul, hogy elfelejtem. Az is előfordul, hogy éjszaka felkelek és megnézek egy könyvet, vagy egy idegen szót.

– Amikor megismertelek, már az elején feltűnt, hogy úgy beszélsz, mint aki részt vett egy maratoni analízisben. Egyrészt nagyon szokimondó vagy, másrészt pedig különös udvariassággal kevered, rázod fel a társalgás olykor lassuló menetét.

– A szokimondásról mindig azt mondom, hogy a bölcsészlányok csúnyán beszélnek. Ám ez hülyeség, kompenzáció, figyelemfelhívás, hülyéskedés, rossz szokás. Egyébként aztán illetlenül zárok.

Az analízis nem akkora falat, mint amennyi idő. Tanárom Freudon nevelkedett mint pszichoanalitikus, pszichiáter. Már korán észrevette, hogy vannak alaptételek, de C. G. Jung újításai megfogták, és sajátosan keverte, ötvözte munkájában a két szaktekintélyt a saját koncepciójával. Jung szerint ezer óra után esetleg megmozdul valami a psziché-

ben, a lelkiületben. Kipróbáltam, két pszichiátert, de ahogy az amerikaiak fogalmazznak, az talán vulgáranalízis volt, vagy egyszerűbben pszichiátriai kezelés. A második orvos tanácsolta, ha ennyire érdekel a dolog, a beszélgetés, és még talán szükségem is van rá, akkor csináljam komolyan, tudományosan. Elkezdtem. Jó volt. Köztudott, hogy az eredeti karaktert nem lehet megváltoztatni. Több mint ezer órát nyomtam le. Ruhák helyett, utazások helyett. Élveztem, és nem hagytam ki egy órát sem. Most utólag nehéz megítélnem, hogy mennyit profitáltam belőle. Erősebb lettem, emberismerőbb, magabiztosabb? Az analízis felkínál hét-nyolc momentumot, lehetőséget, mint kis sütitket, bonbonokat: lehet választani. Egy-két lehetőség bejön. Ha apám élt volna, talán elegendő lett volna az ő személye. De ez mégis százéves tudomány, s a férfiú jól csinálta. Nagyon biztató volt a közelsége, útmutatásai, kérdései. Jókat beszélgettünk. Ő is „bátyám”, „apám” volt. Segített kilazulni, s már a vele való beszélgetések elején írni kezdtem. Legalább szakirodalmat. Prózámon is érezni, a szaggatott részekre, „tanulási órákra” bontott formációt. Meg a szabad asszociáció használatát. Egy Freud-kiemelés: *„...feltárjuk előtte (kliens) a módszer nehézségeit, a vele járó erőfeszítéseket és áldozatokat (...) megmondjuk, hogy nem ígérhetünk semmi biztosat (...) a kezelés sikere az ő magatartásától, megértésétől, alkalmazkodásától és kitartásától függ.”*

– *Nem kísértett meg, hogy magad is analitikus légy?*

– Analitikusság? Először is be kellett volna fejeznem a pszichológiát. Három évet beszámítottak, elkezdtem, de aztán jött megint az otthon, a család. A fiú kicsi volt, nekem matekot, biológiát kellett volna tanulnom két évig. S akkor feladtam, hogy újra a Pesti Barnabásba járjak a városba. S nem utolsósorban erősebbnek kell lenned, mint a leendő paciensed. De azért az érdekes, hogy szinte a mai napig nekem mindenki mindent elmond. Véleményemet kéri. Fragilis vagyok, nem bírnám hallgatni a problémákat.

– *Vannak írók, akiknél látszólag semmi szerepe annak, hogy honnan jöttek, milyen családban nevelkedtek. Úgy suhannak a társadalmi rétegek és szokásrendszerek között, mint egy fűрге halacska. Te ennek pont az ellenkezője vagy, akinél nagy szerepet játszik a család és a neveltetés.*

– Ötödéves egyetemista koromban férjhez mentem. Egyetem után rögtön megszületett az első lányom, rá húsz hónapra a második. Férjem Farkas Ferenc agrármérnök, már egészen korán angol telivérekkel kezdett foglalkozni. Ez egy olyan foglalkozás, olyan elhivatottság, amely már-már a rizikókereső munkákhoz hasonlít. Frivolon fogalmazhatnék, felér egy női vetélytárssal. Ő az egyik legjobb hippológus (angol telivérszakértő) az országban, Európában. Sokáig a Magyar Lovasegylet elnöke volt, amelynek alapítója és első elnöke gróf Széchenyi István volt. Ő is egy különleges polgári család neveltje, ahol Németh Lászlótól Illyés Gyuláig, Bibó Istvántól Ferenczy Béniig mindenki megfordult. Édesanyja Györfly Anna, Györfly István néprajzprofesszor lánya, grafikus volt, édesapja Farkas Ferenc, könyvkiadó, szerkesztő, bibliofil-szakértő, végül 1956-ban államminiszter. Gyermekeink mára mindannyian diplomások. Judit angol–magyar szakos bölcsész, szakkönyveket írt, s egy félfrancia kislánya született. Anna híres tervezőgrafikus, számos díj és megnyert pályázat birtokosa. Ferenc agrármérnök lett. Angol telivérekből diplomázott. Most második diplomájára készül a Magyar Képzőművészeti Egyetem tervezőgrafika szakán. Egyszer azt mondta az analitikusom, hogy nincsenek barátok, csak bajtársak. És a család. Remélném, hogy nem volt igaza. Sok régi, kissé elfásult vagy vidám barát, akikkel személyesen inkább csak munka- vagy praktikus ügyek miatt találkozunk. Az összejövetelek lassulnak, fel kellene eleveníteni őket. Néhány fiatal barát, haver feldob, sok még az energiájuk, jól gondolkodnak. Érdekes a velük való beszélgetés.

– Sokszor az az érzésem támad mondataidat olvasva, mintha egy kamera mögül figyelhetném a történet szerinti épp aktuális kortárs világot. Apró részletekben, pontos helyszínrajzokban tudod megragadni egy-egy hely szellemét.

– Nem utaztam sokat. Bécsben többször voltunk, az jobbra a lovakkal volt kapcsolatban, de maradt elég idő a kultúrára is. A legmeghatározóbb talán mégis Róma és Firenze. Mindenkinek kívánom, hogy nagyon fiatalon, kevés pénzzel tölthessen el egy szűk évet Rómában. Varázslatos. Nem véletlen a Grand Tour-szindróma. A Róma melletti Ceriben a Palazzo Torlonia, a Vatikántól negyven kilométerre, a Castello életem egyik legmeghatározóbb élménye. Egyszer a titkos kijáraton kiszöktem a Piazzára, ahol filmet forgattak, ott egyből elkaptak a filmesek és beöltöztettek régi ruhába. 19-20 éves voltam. Máskor egyedül laktam benne két hétig, mert nem volt albérletem. Az ajtók nem voltak zárhatók, s az akkor még romos padláson denevérek tanyáztak. Ugyanez történt, mert megint nem volt hol laknom Rómában, a kihalt, holt szezonú (Mort saison) Santa Marinellában, amely híres nyaralóhely, Rómához közel. Egy hét egyedül egy üvegepanorámás házban. Annnyira féltem, hogy egész éjszaka olvastam, és csak akkor kezdtem el aludni, amikor hajnalodott. De Ogliano Torinóban sem volt semmi, 18-19 évesen. Gróf Giancarlo rey di Villarey udvarházának a berendezése elképesztő volt. Mintha a Gattopardo filmben lennénk. Az olasz nép félelmetes, az arisztokrácia szinte felfoghatatlan.

Majd az Angol Királyság. A nem kontinentális hangulatával s az egykori gyarmatok lenyomataival. Brighton párás sajátossága. Cambridge-ben az egyetemi hangulat mindenre rányomja a bélyegét. Még a boltok is, ahol a jómódú gyerekeknek nyitott számlája van. New Marketben a lovak a szokékkal nyugodtan mennek az utakon meg a járdán. A lakások különösek. A gyermekeim régen egyes filmeknél megjegyezték, hogy egészen mások, mint a többiek. Angol filmek voltak. S az idegen kultúrák. Minden kultúra egyedi, s egyben valamilyen ponton hasonlít a többihez. Én tárgyhalmozó vagyok, de izgat a kvékerek kultúrája is. Nagyon vonz a paraszti kultúra. Érdekel a népművészet. A nép művészet. De a „nagykultúrák” mellett a rep, a slam, a graffitó, a non’ art kultúrák is bejönnek. A fekete, az indián, s a margináliák. Minden hely és dolog érdekel, ha eredeti és ha megérint.

– *Régóta vezető téma Magyarországon a polgárság léte, nemléte. A társadalomtudományoktól a művészetekig, a politikától a gazdaságig. A monarchiabeli, majd az azt követő magyar polgárság szinte minden jellemzője, a műveltségűl az öltözködésig, a szexuális szokásaitól az anyagi viszonyaiig szinte eposzi, visszatérő elem lett. Márai Sándor újbóli felfedezésének és olvasói sikereinek egyik fő motívuma sokak szerint, hogy szinte tudósításként élvezhetjük szövegeit a magyar polgárság életéről. Mi a te viszonyod és felfogásod a magyar polgárról?*

– Egy séta közben végig a polgári létformára vonatkozó kérdéseiden gondolkodtam. Nem tudom, hogy jól tudom-e megfogalmazni. Azt hiszem, a polgár születése, származása, viselkedése, tanulmányai, és talán a pénze is meghatározza. Az öröklött vagy szerzett vagyon, a tanulásba fektetett pénz és energia. A tudás, a gazdagság, a pozíció, mind a hatalom elemei. De ezt válaszolják meg a hozzáértők.

Felső középosztálybeli polgári családból származom. Egyik ősöm francia származású tábornok, aki Provence-ból került Magyarországra. A nevemmel egyező helységből, Saint Joryból. A fia 1798-ban vett házat a várban. Felmenőim között az 1800-as években található curiai bíró, főügyész, ezredes, katonatiszt, akik művészek leányait vették feleségül, vagy maguk is művészek voltak. Még sokáig vagyonosok is maradtak, ez idővel a generációkkal s a háborúkkal csökkent. Nagymamám Bécsben végzett egyetemet. Apám bilingvisch, építész és kultúrmérnök, anyám református teológus volt. Én vagyok a hatodik vagy hetedik értelmiségi a családban. Kemény nevelést kaptam. Kellott tudnom az illetet, evési és egyéb viselkedési formákat. Persze ez tanulható. Tulajdonképpen egy illemtankönyv van

a fejemben, nem használom eleget. Apám még arra is figyelmeztetett, hogy egy úrilány nem hord gyűrűt a középső ujján. Gyerekkori leveleim egy jó tanuló, illedelmes, rokonaira figyelő kislányt mutatnak. Ezt írom most. Ez a réteg kihalt. Már a gyerekeik is idősek. Sok ismerősöm, hozzám hasonlóan, még próbálta átadni a tanultakat. Az sem mellékes, hogy férjem nagyapja a híres Győrffy István néprajzprofesszor volt. Talán Thomas Mann-hoz kellene fordulnunk. Szerinte az első generáció pénzt szerez, a második tanul, a harmadik esetleg herdál vagy művészetbe fektet. Félek, hogy kihal ez a tudás, de lehet, hogy a tanúlással újratermelődik.

S hogy ez hogy néz ki a hétköznapokban? A felszínen az ész és a viselkedés a mérvadó. Mögötte a valóságos, bűnökkel, botlásokkal sújtott ember. De fontos a tradíció megtartása, talán nevetéses, mert nem vagyok igazán vallásos, neveltetésem ellenére, de a tízparancsolat alapmű. Legalább tiszteld a szüleidet: ez már jó. Mostanában sok levelet, képeslapot olvastam felmenőimtől. Szeretet és figyelem áramlik belőlük. Aztán a mondások: hogy tartsd meg a családi ezüstöt, ne herdálj stb. Ezek kis dolgok, de ha mindent végignéznénk, sok dolog kiderülne. Anyám és anyósom halálával befejeződött egy korszak. Először felső polgári lét. Később az úri középosztály, ahogy ezt nevezték. A háború után ez a réteg szinte titokban létezett, majd egyre stigmatizáltabb lett.

A szabályok nem betartásra valók, hanem azok tudására, értelmezésére. Talán a poroszos nevelés is – amiből én kevesebbet kaptam – jó, de dacreakciót, ellenállást szült. Sokszor dacolok az illemmel, de tudom. A tudás a fontos. Amúgy mindig a felsőbb osztályok érintkeznek könnyebben az alsóbb osztályokkal. Engem nagy örömmel tölt el egy egyszerű, vidéki fiú okossága. Tehetsége. Zavart régebben az egyes arisztokrata leszármazottak gögje. Azért néha hiányzik egy igazi, okos értelmiségi, polgári viselkedéssel. Alig van belőlük. Amúgy meg egy kicsit néha műveltségük ellenére egysíkúak.

Orwell szűkmarkúan két részre bontja a társadalmat: szegényekre és gazdagokra. Ezt gazdasági szempontból gondolja. Később a társadalom egész lépcsősorát említi, továbbá azt, hogy kulturális tekintetben nehéz attól az osztálytól elszakadni, amelybe születünk. Oscar Wilde is határozottan és keményen öt-hat osztályt, réteget különböztet meg. Stuart Chapin szociológus a Contemporary American Institutionban a nappaliban elhelyezett árulkodó társadalmi jelvényekről beszél. Beszédünkkel szakadatlanul hirdetjük társadalmi állapotunkat. A nyelvünk ránk vall. Szólj, hadd lássalak! Mások a felső osztályról beszélve említik: a stílus, ízlés, tudatosság fontos, éppúgy, mint a pénz. Az X osztályba nem lehet születni. Minden felmenőt meg kell tagadni. A városba özönlő fiatalság, amely a művészetnek, írásnak, alkotó munkának szentelné az életét, és belekerülhet az áhított rendbe, az X-be (C. Wright Mills), amelyet pénztelen arisztokráciának is neveznek.

– A megjelenő könyvek belekerülnek az irodalmi élet színtereire. Az ismertetőik, kritikák, ajánlások, vélemények nyílt és titkos útjai jelölik ki egy-egy szerző és művei mozgásterét. Ugyanakkor a regény is termék, amit el kell tudni adni. Miként éled meg ezt a becsatornázást? Milyen helyet vívótál ki magadnak?

– Az irodalmi létben való részvételem talán moderálnak mondható. Hogy milyen helyet vívtam ki magamnak? Engedelmes tanulóhoz hasonlóan komoly PR-munkát végeztem. Mintegy ötven levél, recenzió, megemlítés, e-mail-mondat, interjú van a birtokban, már meghalt híresebb emberek magánlevelei vagy filmes interjúi. Megtettem a tőlem telhető, de úgy tűnik, kilógok az irodalmi közéletből, kanálisokból.

Bár magyar szakos is vagyok, művészettörténészként nehéz volt a helyzetünk. Nyolcvan magyar szakos mellett volt tíz művészettörténész. A magyarosokkal mostanában kezdjük segíteni egymást. Jobbára ők segítenek nekem. A kiadóm eseményeire igyekszem elmenni,

sok az ötvenes férfi, nem nagyon találom meg velük a hangot. A fiatalabbakkal jobb a kommunikáció. Jobban elfogadnak. Mindent összevetve, nem veszek részt az irodalmi életben. Időnként kivonulok a társadalomból, de nem úgy, mint Henry David Thoreau. Telefon? E-mail? Csoporttársaim között is van négy-öt irodalom szakos, velük meg tudunk beszélni problémákat. A PIM-ben is van egy-két emberem. Van néhány irodalmár barátom, akikkel viszonylag gyakran beszélek. Van idősebb, s van néhány energikus fiatalabb, akikkel szorosabb kapcsolatban vagyok.

– *Egyszer terveztem egy fotós projektet a budapesti lakások bemutatására. A te Gellért-hegyi házad és a kert az elsők között szerepelt a listámon. Mindig lenyűgöz az a dzsungel, ami a kerítések után következik. Mintha egy vidéki udvarház és egy belvárosi bérpalota térelemeit és tárgyait, sőt élővilágát installálta volna valaki egy filmforgatás zajos menetébe.*

– Ezt nehéz elmondani. A gyerekek rezervátumnak hívják. Soproni barokk almárium, mellette Keserü Ilona szitanyomata. Régi bútorok, tükrök, képek. A hálószobában vagy hatvan saját keretezésű családi fotó. Egy fal, mint egy ikonosztáz. A passzpartukat talált könyvek szennyoldalából csináltam. Még nem lehetett az országban színes papírt kapni, felfedeztem az Ápiszban egy rózsaszín, nagyobb méretű egyenborítékot. Vettem vagy tízet. Azokból vágattam ovális passzpartukat, amelybe kislányaim fotói kerültek. Gothár Péter barnított fényképei. De a cilinderes férfiak kisgyerekekkel is idekerültek. Ez is talán egy régi emlék lenyomatából támadt. Tizenhat éves születésnapom táján Nagy László elvitt magával Ferenczy Bénék lakásába. Akkor készült bal kézzel a híres fiúszobor. Előtte adta el Erzsike Ferenczy Károly egyik nagyméretű festményét. A tapéta így nem volt kifogástalan. Egyszerre csináltatott vagy harminc keretet, s azokba kis képeket, vázlatokat és fényképeket tett. Nálam a két ablaküveg között, üvegpolcon poharak sorakoznak, mint egy függöny. Talált, örökölt, kapott, szerzett átlátszó és színes poharak. Van közöttük egy cirill betűs kék teatartó üveg. Ennek is van története. Először különböző helyeken tartottam. S egyszerre csak meglettek a vékony üvegcsik polcok. S akkor eszembe jutott, hogy tizennyolc évesen már láttam egy ilyen megoldást Györffy Istvánnál, ott tartotta Györffy István néprajzprofesszor a gyűjtését. De vannak aktok, szenteltvíztartók, votív- s offertárgyak, devocionálék. Utazásra használt bőrkeretek üresen, fehér empire porcelánkályha, 1890-es cseh változata. Bogdándy Zoltán Szultán csont-bél preparátumai vastagított keretben, s Mária fakazettában. Orosz István labirintusai, Olajos György rácsfűzött munkái, Veszely Ferenc geometrikus gyerekkori rajza, mellette gyerekrajzok. Kecskés Ágnes hatágú kárpitsillaga alatt egy utcán talált kerek pravoszláv pléhkrisztus. A kanapé fölött is gyerekrajz a híres művész mellett. A konyhában teaskanna-sorozat. A fürdő gázcsövén erdélyi és afrikai övek és mellények lógnak. A zöld csempén egy Zsolnay-szenteltvíztartó, de ez nagyméretű. Van a lépcső alatt egy kicsi gardrób, ott sok más mellett egy gay hever díványon, egy képeplapon. Egy híres báró fotója. A lányom Angliából Morris tervezésű csomagolópapírokban küldött ajándékokat. A mester iránti tiszteletből, s mert szépek voltak, felkasíroztam a gyűrött, szakadt papírokat.

– *Szövegeidben minduntalan ott a test, mindenfajta változatban. A születéstől a halálig, az agressziótól az ellágyulásig, a hétköznapi banalitástól, mint például egy jellemző testtartás a sűrűn visszatérő erotikus testhelyzetekig. A test mint elbeszélő és szereplő kitüntetett szerepet kap nálad.*

– A képzőművészetben a test védtelen és védetlen. A szobrok, képek nagy része mezítelen. Ez van. Az életben is, de nem illik. Én próbálkozom. Olyasmit írok, amit láttam, megtörtént, meséltek. Csupa póroség. Pórék vagyunk, esendő, „ruhatlan” lények. Kardos Botond, meztelen betegségek, karácsonya, Laokoónja.

Ez vicc vagy elszólás, de csak a márkák fednek le, fednek be. Persze, nem járhatunk meztelenül, ezt én sem gondolom, sőt. De hát az élet már csak ilyen. Apropos: nemrég láttam véletlenül újból a *Mária szerelmeit* Koncsalovszkijtól. Mit érme ez a film az erotikus jelenetek nélkül? A film többet megengedhet magának, hasonlóan más, képpel dolgozó művészetekhez. Úgy is fogalmazhatnék, hogy az eikon, a film szabad, míg a szöveg, a text, a traktatus tabu és tiltott terület.

Nem zavar az erotika megírása. A szemérmem máshol lakozik, vagy máskor létezik. Más az élő beszéd, mert alkalmazkodni kell a másik félhez. Az írásban eltűnnek a gátlásaim. Érdekel a verista fogalmazás, hisz az élet, az életem is ilyen. Nyilván tudattalanul van egy határ. Akaratlagosan is. Az erotika, a halál, az élet alapelemei. Amerikában az első ismert polgári, irodalmi büntetőperek az obszcenitásról szóltak: mit szabad, mit nem stb., már a 40-es és 50-es években lezajlottak. Kerouac, meg a híres Ginsberg. Egy-egy soruk olyan, mintha ma írták volna. És ma hol tartunk? Vagy még most sem szabad, vagy keményebbeket írnak. Eltelt hatvan, hetven év. Wilde óta több mint száz év telt el. A *66 epizód* is sok mindent elárul. Én szeretem.

– *Megkerülhetetlen a kérdés. Mi a véleményed a női irodalomról?*

– Nőirodalom? Jó, hogy van. A fotós Julia Margaret Cameront említeném, aki 1850 körül egész családját, meztelen kisgyerekeket biblikus pozícióban fényképezte. A női klasszikusokat ismerem, a mai női irodalmat kevésbé. Nem akartam, hogy a kortárs próza befolyásoljon, alig olvastam – egy-két kivételtől eltekintve –, őket talán ki lehet következtetni a szövegeimből. Lehet, hogy érdektelenségnek, illetlenségnek tűnik, ám egyedül akartam végigjárni a kanosszámat.